

Hand

wetenschappelijk onderzoek- en documentatie centrum

**meningen van de bevolking
over de verdeling van nalatenschappen
onder het abintestaat erfrecht**

ministerie van justitie

WVWS

MENINGEN VAN DE BEVOLKING OVER DE VERDELING VAN
NALATENSCHAPPEN ONDER HET ABINTESTAAT ERFRECHT

drs. C. Cozijn

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Ministerie van Justitie

januari 1978

<u>INHOUDSOPGAVE</u>	<u>blz.</u>
1. INLEIDING	1
1.1. De aanleiding tot het onderzoek	1
1.2. De vraagstelling en de opzet van het onderzoek	2
1.3. De structuur van het rapport	5
2. METHODE VAN MATERIAALVERZAMELING EN STEEKPROEF	6
3. KENNIS EN EVALUATIE VAN HET HUIDIGE ABINTESTAAT ERFRECHT	7
3.1. Kennis van het huidige abintestaat erfrecht	7
3.2. Het oordeel over het huidige erfrecht bij versterf	9
3.2.1. De genoemde bezwaren	11
3.2.2. De aspecten van het huidige abintestaat erfrecht die als positief werden ervaren	13
3.3. Het oordeel over het huidige abintestaat erfrecht en het opmaken van een testament	13
3.4. Kennis van het huidige abintestaat erfrecht en de opvattingen omtrent een abintestaat erfrecht	15
3.5. Samenvatting	16
4. DE ALTERNATIEVEN VOOR EEN NIEUW VERDELINGSMECHANISME IN HET ERFRECHT BIJ VERSTERF	18
4.1. De onderlinge vergelijking van de alternatieven	19
4.1.1. Iemand overlijdt met achterlating van echtgenoot en kinderen (1e meting)	19
4.1.2. Een consequentie van het "langstlevende al": het gevaar van op drift raken van het huwelijksvermogen (2e meting)	22
4.1.3. Een consequentie van de regelingen c en d: de kinderen kunnen geen goederen erven voordat beide ouders overleden zijn	24
4.1.4. Gedwongen verkoop van goederen en het tijdstip van opeisbaarheid van de uitkering onder alternatief c	25
4.1.5. De evaluatie van de alternatieven a, b, d en het uitgebreide alternatief c na het wijzen op de diverse consequenties (3e meting)	26
4.2. Samenvatting	27
5. DE VOOR- EN TEGENSTANDERS VAN ALTERNATIEF C-NIEUW	30
6. SLOTBESCHOUWING	31
6.1. Samenvatting van de resultaten van het onderzoek	31
6.2. Privaatrecht en opinieonderzoek	32

1. INLEIDING

1.1. De aanleiding tot het onderzoek

Op 20 maart 1974 werd aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden het wetsontwerp "Partiële wijziging van de regeling van het erfrecht, vooruitlopende op de invoering van Boek 4 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek", (Kamerstuk 12 863, nr. 2). Dit wetsontwerp is bekend geworden onder naam "voortrein".

Voornaamste doel van dit wetsontwerp is dat nu reeds, d.w.z. voordat Boek 4 NBW tot geldend recht wordt, bepaalde nieuwe regels betreffende de erfopvolging bij versterf van kracht kunnen worden. Het gaat hierbij dus om wijziging van de regels van de erfopvolging die gelden indien de overledene geen testament heeft opgemaakt. Meer in het bijzonder gaat het hierbij om een nieuwe regeling van de rechten van de echtgenoot of echtgenote van de overledene. Het argument om tot het indienen van het wetsontwerp over te gaan wordt in de Memorie van Toelichting (Kamerstuk 12 863, nr. 3), als volgt omschreven:

"Het is na de rechtontwikkeling in ons land in het sedert 1838 verstreken tijdvak en met name in de laatste decennia geen wonder dat zij (= de terreinen waarop de wijzigingen betrekking hebben) in het brandpunt van de belangstelling stonden. In het vooruitzicht dat het geruime tijd kon duren voordat het (= Boek 4 NBW) tot geldend recht zou worden, is tijdens de behandeling van Boek 4 in de Eerste Kamer in en buiten de Staten-Generaal uiting gegeven aan bezorgdheid dat ook de invoering van zulke uit sociaal oogpunt belangrijke materiële verbeteringen nog verscheidene jaren zou worden vertraagd".

Uit het voorlopig verslag van de vaste Commissie voor Justitie blijkt dat er in het parlement echter geen unanimiteit heerst met betrekking tot de bepalingen welke de positie van de langstlevende echtgenoot zouden kunnen verstevigen. Het wetsontwerp in zijn huidige vorm roept slechts de langstlevende echtgenoot tot erfgenaam, terwijl de kinderen een persoonlijke vordering op die echtgenoot krijgen. Verschillende leden wilden het "Langstlevende al"* nog eens nadrukkelijk onder de aandacht brengen, terwijl andere leden het juist op prijs zouden stellen

---

*) Langstlevende al: de hele nalatenschap valt toe aan de langstlevende echtgenoot.

als het nieuwe erfrecht meer zou aansluiten bij de bestaande wetgeving. Het moge hieruit duidelijk zijn dat opvattingen omtrent een zowel ten opzichte van de echtgenoot als ten opzichte van de kinderen rechtvaardig erfrecht in het parlement sterk uiteenlopen.

Op de oordeelvorming in het parlement over het ingediende wetsontwerp lijken de deskundigen op het terrein van het erfrecht aanzienlijke invloed te hebben gehad. De verschillende standpunten van de afgevaardigden weerspiegelen de discussies die de laatste jaren in de notariële literatuur hieromtrent worden aangetroffen^{x)}. Bovendien zijn deskundigen uit de sfeer van het notariaat rechtstreeks betrokken geweest bij de formulering van het wetsontwerp (Cie. Wiersma).

De mogelijkheid bestaat echter dat de opvattingen van de deskundigen niet overeenstemmen met de opvattingen van de bevolking omtrent een nieuw abintestaat erfrecht. Juist omdat het abintestaat erfrecht vrijwel elk lid van de bevolking aangaat zou een discrepantie tussen de in de wet verwoorde opvattingen en de opvattingen van de bevolking zowel om principiële als om praktische redenen ongewenst zijn. Bij de praktische bezwaren zou men kunnen denken aan een onnodig groot aantal testamenten dat uit onvrede met de abintestaatregeling^{xx)} zou moeten worden opgemaakt, om een meer met het eigen rechtsgevoel overeenstemmende verdeling van die nalatenschap mogelijk te maken.

Deze verdeeldheid onder deskundigen en parlementsleden, samen met het grote belang dat er aan gehecht wordt een regeling te ontwerpen die zo veel mogelijk overeenstemt met het rechtsgevoel van de bevolking, vormde de aanleiding tot het doen instellen van een onderzoek naar de opvattingen van de bevolking over het abintestaat erfrecht.

1.2. De vraagstelling en de opzet van het onderzoek

Het onderzoek naar de opvattingen omtrent een abintestaat erfrecht, in verband met een voorgenomen wetswijziging, dient zich te richten op de beantwoording van twee hoofdvragen. Te weten de vraag naar de wenselijkheid van een wijziging van de bestaande regeling en (indien die

---

x) Zie onder andere de bijdragen van mr. M.J.A. van Mourik en mr. P.W. van der Ploeg sr. in de 10e jrg., (e.v.) van het Weekblad voor Privaatrecht Notaris-ambt en Registratie.

xx) Abintestaat erfrecht: de regels voor de erfopvolging die van kracht zijn indien geen (geldig) testament werd opgemaakt. Ook: erfrecht bij versterf.

wenselijkheid mocht blijken) de vraag naar de materiële inhoud van die wijziging.

Alvorens over te gaan tot een bespreking van de wijze waarop de antwoorden op beide vragen gevonden zullen worden, willen wij hier eerst nog aandacht besteden aan enkele problemen, waarvan de oplossing grote invloed heeft op de uiteindelijke onderzoeksopzet.

De eerste eis, die aan elk onderzoek naar de opvattingen van de bevolking gesteld dient te worden, is dat de variatie in de betreffende opvattingen, die onder de bevolking aanwezig is, in het onderzoeksmateriaal voldoende weerspiegeld wordt. Dit geldt dus ook voor een onderzoek onder de bevolking naar het oordeel over het erfrecht bij versterf. Dit is, kort geformuleerd, het representativiteitsvereiste. Om aan dit vereiste te voldoen staan ruwweg twee wegen open. Op de eerste plaats kan men een beperkt aantal personen zeer uitvoerig laten praten over het onderwerp, en er daarbij voor zorgen dat alle relevante topics aan de orde komen. Van de in een dergelijk gesprek door de ondervraagde gegeven oordelen wordt de argumentatie breedvoerig, maar vooral ook in de diepte nagegaan. Een probleem bij deze zogenaamde diepte-interviews is hoe de ondervraagden te selecteren, zodanig dat de variatie in opvattingen voldoende naar voren komt. Dit vooral omdat deze werkwijze zeer tijdrovend en inspannend is, en men daardoor slechts een gering aantal personen kan ondervragen. De tweede methode om aan het representativiteitscriterium te voldoen is om een groot aantal personen naar hun persoonlijke mening te vragen. De te selecteren personen moeten dan representatief zijn voor de gehele bevolking. Om de antwoorden van alle ondervraagden vergelijkbaar te houden, moeten de vraaggesprekken alle dezelfde structuur hebben: er wordt gewerkt met gestructureerde vragenlijsten. Deze werkwijze maakt bovendien een kwantitatieve benadering van het probleem mogelijk. Omdat de kwalitatieve benadering in de literatuur en in de politieke discussies naar onze mening reeds voldoende is uitgewerkt, hebben wij gekozen voor de kwantitatieve benadering. Dat wil dus zeggen dat een representatieve steekproef uit de bevolking werd ondervraagd aan de hand van een gestructureerde vragenlijst.

Door deze keuze worden we vervolgens geconfronteerd met het tweede probleem waarvoor een oplossing gevonden moet worden, t.w. de moeilijkheidsgraad van het onderwerp. Het privaatrecht is voor een groot deel van de bevolking een vrij onbekend terrein, hoewel men er geregeld mee geconfronteerd wordt. Het erfrecht met zijn vele complicaties maakt

daarop geen uitzondering. Zelfs deskundigen komen hier niet steeds tot overeenkomstige interpretaties, laat staan dat een burger-leek hier zonder meer zijn weg vindt. Dit probleem kan beperkt worden door het terrein te beperken en wel tot die elementen van het erfrecht waarmee de burger het meest vaak geconfronteerd wordt: de verdeling van de nalatenschap van een gehuwde met kinderen. Deze beperking sluit aan bij de bedoeling van het reeds ingediende wetsontwerp dat beoogt een meer rechtvaardige verhouding tussen de erfrechtelijk posities van echtgenote en kinderen te bewerkstelligen. Een tweede mogelijkheid om de moeilijkheidsgraad van het onderwerp het hoofd te bieden is om de ondervraagden niet zelf alternatieven voor het huidige erfrecht te laten formuleren, maar te doen kiezen uit voorgegeven alternatieven.

De in dit onderzoek gehanteerde vragenlijst^{x)} was, zoals in het begin van deze paragraaf reeds werd aangegeven, gericht op de beantwoording van twee vragen, te weten: of er veranderd moet worden, en zo ja hoe? De eerste van deze vragen wordt als volgt beantwoord. De respondenten werden verzocht aan te geven of zij bezwaren hadden tegen het huidige abintestaat erfrecht. Zo ja, dan werd hen gevraagd waaruit die bezwaren bestonden. Omdat het bij de interpretatie hiervan van belang is hoe goed of slecht de ondervraagden op de hoogte waren, hebben wij eerst tevoren geïnformeerd naar hun kennis van het bestaande abintestaat erfrecht, en aansluitend aan ieder, dus ook aan degenen die voldoende op de hoogte waren, de bestaande regeling uitgelegd. Door combinatie van de aldus verkregen gegevens kan dan direct worden vastgesteld of de bestaande regeling naar het oordeel van de bevolking nog voldoet of niet. Een bewuste afwijzing van de bestaande regeling zou in- ook direct kunnen blijken uit het besluit om een testament op te maken. Daarom hebben wij tevens gevraagd of, en zo ja, met welk oogmerk men een testament heeft opgemaakt.

De tweede vraag, naar de inhoud van een eventueel gewenste wijziging van de huidige regeling, hebben wij trachten te beantwoorden door de respondenten te vragen hun keuze te maken uit een viertal voorgelegde alternatieven voor een abintestaat erfrecht. De keuze bestond hierin dat gevraagd werd welk alternatief de meeste voorkeur genoot voor het geval iemand overlijdt, die in algehele gemeenschap van goederen was

---

x) De vragenlijst is opgenomen als bijlage I

gehuwd, en echtgeno(o)t(e) en kinderen achterlaat. Tevens werd gevraagd welk van de alternatieven in dit geval het minst aantrekkelijk was.

Omdat het heel wel denkbaar is dat de respondenten aan een of meer van deze alternatieven nog nooit gedacht hebben, hebben wij vervolgens stapsgewijs informatie toegevoegd. Deze informatie had vooral betrekking op mogelijk nadelige consequenties van de genoemde (gekozen) alternatieven. Om te zien of deze informatie invloed had op het oorspronkelijk uitgesproken oordeel werd de respondent na elke stap opnieuw gevraagd hoe zijn of haar oordeel dan luidde.

Tot slot werd nog een variant op een van de alternatieven voorgelegd. Deze in het opinie-onderzoek vrij weinig gehanteerde methode om een vraagstuk aan de orde te stellen werd vooral aangevat om aan het probleem van de eventueel gebrekkige voorkennis het hoofd te kunnen bieden.

1.3. De structuur van het rapport

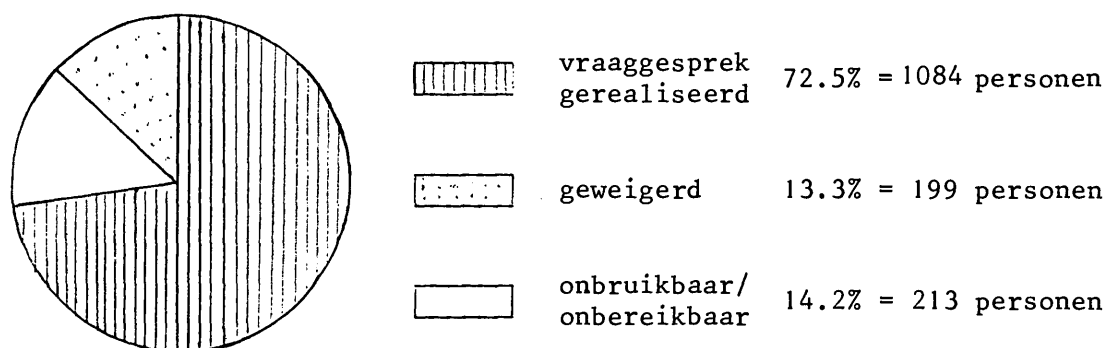
In het tweede hoofdstuk wordt aangegeven hoe de steekproef tot stand gekomen is en de mate waarin deze als representatief mag worden opgevat. In het derde hoofdstuk gaan we in op de kennis en evaluatie van het huidige abintestaat erfrecht. Tevens wordt hier nagegaan of het opmaken van een testament in verband gebracht kan worden met de evaluatie van het huidige abintestaat erfrecht. In het vierde hoofdstuk komt de onderlinge vergelijking van de alternatieven aan de orde. In het vijfde hoofdstuk wordt de vraag aan de orde gesteld of het oordeel over de alternatieven samenhangt met bepaalde bevolkingskenmerken. Tot slot volgt dan nog een samenvattende presentatie van de belangrijkste resultaten van het onderzoek.

2. METHODE VAN MATERIAALVERZAMELING EN STEEKPROEF

Aan een steekproef uit de Nederlandse bevolking van 18 tot 75 jaar werd gevraagd medewerking te verlenen aan het onderzoek in de vorm van het toestaan van een interview. De vraaggesprekken werden gehouden in de maand oktober 1975. De oorspronkelijke steekproef bestond uit 1496 personen. Door 199 personen werd geweigerd, terwijl 156 personen verschillende malen niet thuis werden getroffen. Daarnaast bleken 49 personen te zijn verhuisd en bleek het bij 8 personen niet mogelijk het interview af te nemen (te moeilijk voor de ondervraagde).

Het resultaat van dit alles is een uiteindelijke steekproef van 1084 personen. Dit komt overeen met een response van 72.5%. De steekproef mag als representatief worden opgevat voor wat betreft geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, provincie en type woongemeente van de ondervraagde.^{x)} Een aantal van 1084 personen is voldoende om, met redelijke betrouwbaarheidsmarges, de bevindingen uit de steekproef te generaliseren naar de gehele Nederlandse bevolking van 18 tot 75 jaar.

Figuur 1. Verantwoording van de steekproef.

Het trekken van de steekproef volgens een door het WODC bepaalde procedure, het afnemen van de interviews en het overnemen van de verkregen gegevens op ponskaarten werden verricht door de Stichting voor Research en Marketing te Heerlen.

^{x)} Voor een overzicht van de toetsing op representativiteit, zie bijlage II.

3. KENNIS EN EVALUATIE VAN HET HUIDIGE ABINTESTAAT ERFRECHT

Uit het streven naar overeenstemming tussen het geschreven recht en de opvattingen omtrent het recht-zoals-het-geschreven-zou-moeten-zijn vloeit voort, dat bij een voorgenomen wetswijziging de evaluatie van de bestaande wetgeving wordt betrokken. Als n.l. mocht blijken dat er geen sprake is van bezwaren tegen de huidige wetgeving, dan wordt de zin van de wijziging hierdoor ondergraven. Indien echter wel sprake is van bezwaren, dan zullen deze moeten worden onderzocht, opdat in de voorgenomen wetswijziging zoveel mogelijk hieraan tegemoet gekomen kan worden.

Bij de interpretatie van de eventuele bezwaren is het van belang te weten hoe het met de kennis van het betreffende stuk wetgeving gesteld is. Het is n.l. niet ondenkbaar dat het niet hebben van bezwaren voortspuit uit onwetendheid, terwijl juist degenen met meer kennis alleen hierdoor al meer bezwaren zullen hebben. De vraag naar de kennis is echter nog om andere redenen interessant: hierdoor kan enigszins nagegaan worden of er van een bewuste afwijzing van de huidige wetgeving sprake is.

In dit hoofdstuk besteden we dan ook allereerst aandacht aan de vraag hoe het met de kennis van de huidige regeling is gesteld (3.1.). Daarna wordt in 3.2. aandacht besteed aan het oordeel over deze regeling. In 3.3. besteden we aandacht aan de vraag of testamenten werden opgemaakt vanuit een bewuste afwijzing van de huidige versterfregeling. In 3.4. besteden we aandacht aan de vraag of er verschil van opvattingen bestaat tussen degenen met goede en degenen met minder goede kennis van het huidige abintestaat erfrecht. Tot slot van dit hoofdstuk wordt in 3.5. een samenvatting van het in dit hoofdstuk besprokene weergegeven.

3.1. Kennis van het huidige abintestaat erfrecht

Het is niet te verwachten dat iemand in de steekproef de gehele wettelijke regeling van het erfrecht bij versterf kent. Personen, die deze kennis wel volledig hebben zijn daarvoor in onze samenleving te zeldzaam. Het is dan ook niet opportuun om gericht te vragen naar kenniselementen en daarbij volledigheid na te streven. Wij hebben ons beperkt tot de vraag naar het principe van het huidige abintestaat

erfrecht (als erfgenamen kunnen slechts familieleden in aanmerking komen, en bovendien de echtgenoot of echtgenote). Wij hebben dit gevraagd aan de hand van een situatie die in werkelijkheid het vaakst voorkomt. De vraag luidde:

"Iemand overlijdt met achterlating van echtgenoot en kinderen.

Het echtpaar was in volledige gemeenschap van goederen gehuwd, en er was geen testament opgemaakt. Hoe luidt in dit geval de wettelijke regeling voor het verdelen van de nalatenschap?

Met andere woorden: hoe denkt u dat in zo'n geval de bezittingen en eventuele schulden van de overledene verdeeld zullen worden?"

De op deze vraag verkregen antwoorden werden gegroepeerd met het in tabel 1 gepresenteerde resultaat.

TABEL 1. De verdeelsleutel zoals deze thans in het abintestaat erfrecht zou zijn geregeld	
1. Langstlevende echtgenoot en de kinderen delen de nalatenschap gelijk op	6.6
2. Langstlevende echtgenoot krijgt de ene helft en deelt in de andere helft gelijk op met de kinderen	17.0
3. Langstlevende echtgenoot krijgt de ene helft, de andere wordt onder de kinderen verdeeld	9.6
4. De nalatenschap wordt verdeeld onder echtgenoot en kinderen, terwijl geen verdeelsleutel genoemd is, of een andere (foutieve) verdeelsleutel wel genoemd.	12.2
5. Weglating van echtgenoot en/of kinderen.	32.7
6. Overige antwoorden	3.6
7. Weet niet	18.4
Totaal:	100.0%
	(N=1084)

Het blijkt dan dat een vijftiende gedeelte van de bevolking (= 6.6%) het verdelingsmechanisme van het huidig wettelijk erfrecht kent. Van de 17% die antwoordden dat de langstlevende echtgenoot de ene helft krijgt en in de andere helft gelijk opdeelt met de kinderen kan gezegd worden dat zij over het algemeen eveneens goed op de hoogte zijn van de verdeelsleutel. Hun foutieve antwoord komt waarschijnlijk voort uit

de verwarring tussen de nalatenschap en het huwelijksvermogen. In het spraakgebruik komt men zeer vaak de uitdrukking tegen dat de langstlevende echtgenoot "de helft plus een kindsdeel" krijgt. Dit heeft echter geen betrekking op hetgeen hij of zij uit de nalatenschap van de gestorven echtgenoot ontvangt, doch betreft het deel dat hij of zij van het totale huwelijksvermogen behoudt. Rekening houdend met deze verwarring kan dan gesteld worden, dat bijna een kwart van de bevolking goed op de hoogte is van de verdeling van nalatenschappen onder het erfrecht bij versterf.

Alle overigen hadden òf geen goed beeld van de in aanmerking komende personen, òf van de verdeelsleutel, òf van beide. Mannen blijken geen betere kennis te hebben van het verdelingsmechanisme van het erfrecht bij versterf dan vrouwen. Jongeren zijn echter wel minder goed op de hoogte dan ouderen. Dit is vooral het geval bij de ondervraagden beneden 25 jaar, van wie slechts 12.5% over goede kennis in deze bezit. Verder blijkt dat ook ongehuwden minder goed op de hoogte zijn. Dit hangt echter nauw samen met de leeftijd: de ongehuwden zijn merendeels jonger dan 25 jaar.

Van alle overige in het onderzoek opgenomen sociaal-demografische kenmerken blijkt slechts het sociaal niveau van invloed te zijn. Hoe hoger in de sociale stratifikatie, hoe beter de kennis en hoe lager de positie in sociale stratifikatie hoe slechter de kennis: in de hoogste laag blijkt 37% over goede kennis te beschikken. In de onderste laag is dat nog geen 20%.

3.2. Het oordeel over het huidige erfrecht bij versterf

Aansluitend op het antwoord op de vraag naar de verdeling van nalatenschappen onder het huidige erfrecht, werd de regeling zoals deze in het gegeven voorbeeld zou luiden, uitgelegd ook aan degenen die een goed antwoord hadden gegeven. Daarna werd gevraagd hoe men over deze regeling denkt, dat wil zeggen of er al dan niet bezwaren tegen deze regeling bestaan.

Ongeveer één van elke zeven respondenten (13.3%) gaf hierop geen antwoord. 44.6% van de ondervraagden uitte bezwaren terwijl de overigen (42.1%) geen bezwaren bleken te hebben.

Vrouwen hebben minder bezwaren tegen de huidige regeling (39%) dan mannen terwijl zij, zoals wij in de vorige paragraaf hebben gezien,

niet over minder kennis beschikken. Het relatief positieve oordeel van de vrouwen is opmerkelijk, omdat in de discussies rond de vernieuwing van het erfrecht de positie van de vrouw (= echtgenote) juist centraal staat, en wel vanuit de gedachte dat positie van de langstlevende echtgenoot (welke in de meeste gevallen de vrouw zal zijn) in het huidige erfrecht bij versterf te zwak is. Hieruit mag overigens niet afgeleid worden, dat volgens de vrouwelijke helft van de bevolking het erfrecht bij versterf geen wijziging behoeft: twee van elke vijf vrouwen hebben immers bezwaren.

Jongeren (onder 25 jaar) hebben als groep minder bezwaren dan de oudere leeftijdscategorieën (slechts 35% van de jongeren heeft bezwaren). Verder hebben ongehuwden minder bezwaren dan gehuwden. Vrijwel alle ongehuwden bevinden zich in de jongste leeftijdscategorie (onder 25 jaar). Van deze groep mag aangenomen worden dat zij nog weinig met het erfrecht van doen hebben gehad en eveneens nog weinig hebben behoeven te denken aan wat er na hun overlijden met hun eventuele bezit zou kunnen gebeuren. Het ligt dus voor de hand dat we bij jongeren minder bezwaren zullen aantreffen. Personen uit de hogere milieus bleken meer bezwaren te hebben dan personen uit de lagere milieus.

Als we deze resultaten leggen naast het beeld dat we in de vorige paragraaf omtrent de verdeling van de kennis opriepen, dan lijkt de conclusie voor de hand te liggen dat degenen met goede kennis van het huidige erfrecht vaker bezwaren uiten dan degenen met minder kennis. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn: van degenen met een juist beeld van het verdelingsmechanisme van het huidige abintestaat erfrecht blijkt meer dan de helft bezwaren te hebben (53%), tegen 42% bij degenen met minder kennis.

Interessant met betrekking tot de inhoud van het Voorlopig Verslag van de Tweede Kamer op het wetsontwerp tot wijziging van het erfrecht is het verband tussen politieke partijkeuze en het uiten van bezwaren tegen het huidige erfrecht. Aanhangers van de regeringspartijen^{x)} hadden minder bezwaren dan die van de overige partijen. Het verschil met de oppositie is groot. Van de aanhangers van de VVD en de CHU is meer dan de helft van mening dat er bezwaren kleven aan het huidige abintestaat

---

x) Ten tijde van de ondervraging waren dat PvdA, PPR, D'66, KVP en AR.

erfrecht, tegen 40% van de aanhang van de PvdA (zie tabel 2). Ook wanneer men rekening houdt met sociale status blijkt dat bij aanhangers van CHU en VVD relatief veel bezwaren heersen.

TABEL 2. Politieke partijkeuze en bezwaren tegen het huidige abintestaat erfrecht

bezwaren	partijen waarop gestemd wordt								gaat niet stemmen	totaal
	PvdA	VVD	KVP	AR	CHU	PPR	overige partijen	weet (nog) niet		
ja	40.6	52.3	42.5	43.2	52.2	41.4	60.0	43.3	35.7	44.5
neen	44.9	41.1	47.2	52.3	32.6	41.4	28.2	39.6	48.1	42.1
weet niet	14.4	6.6	10.3	4.5	15.2	17.2	11.8	17.1	16.2	13.4
totaal (n =)	100.0 (187)	100.0 (151)	100.0 (87)	100.0 (44)	100.0 (46)	100.0 (29)	100.0 (85)	100.0 (282)	100.0 (154)	100.0 (1065) ^{x)}

3.2.1. De genoemde bezwaren

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat er bij een aanzienlijk deel (45%) van de bevolking bezwaren leven tegen het huidig erfrecht bij versterf. In deze paragraaf zullen wij nader ingaan op de inhoud van de geuite bezwaren, teneinde daaruit eventueel de richting te kunnen bepalen waarin een wetswijziging zal moeten gaan om zoveel mogelijk aan de belangrijkste bezwaren tegemoet te komen.

Hoewel iedere respondent in de gelegenheid werd gesteld meerdere bezwaren te uiten hebben wij ons voor de analyse beperkt tot het eerstgenoemde bezwaar, dat als het belangrijkste bezwaar aangemerkt moet worden. (De respondenten werd gevraagd hun belangrijkste bezwaar als eerste te noemen). De verkregen antwoorden werden eerst gerubriceerd en vervolgens geteld. Het resultaat hiervan wordt vermeld in tabel 3.

x) door 19 personen werden één of beide vragen niet beantwoord.

TABEL 3. De belangrijkste bezwaren tegen het huidig erfrecht bij versterf		
bezwaar	genoemd door	in %
positie langstlevende echtgenoot te zwak	265	54.9
positie van de kinderen te zwak	30	6.2
oneens met de verdeelsleutel	66	13.7
oneens met de in aanmerking komende personen	39	8.1
te ingewikkeld	8	1.7
andere (niet te rubriceren) bezwaren	74	15.4
Totaal	482	100.0

Bij de voor deze analyse gebruikte rubricering is het navolgende van belang. Iemand die de positie van de langstlevende echtgenoot te zwak vindt is het, logisch gesproken, ook niet eens met de verdeelsleutel. Anderzijds echter is het niet logisch noodzakelijk dat iemand die het niet eens is met de verdeelsleutel dan ook de positie van de langstlevende echtgenoot te zwak vindt. Het eerste antwoord is materieel-inhoudelijk dus van andere aard dan het laatste. Om deze reden hebben wij, in tegenstelling tot wat gebruikelijk is, de genoemde bezwaren niet onderverdeeld in elkaar logisch volstrekt uitsluitende categorieën.

Uit de tabel blijkt overduidelijk dat we met de te zwakke positie van de langstlevende echtgenoot veruit het belangrijkste bezwaar tegen het huidige abintestaat erfrecht hebben aangeduid. Immers, door meer dan de helft van de bezwaarden (ongeveer een kwart van alle ondervraagden) wordt op dit punt gewezen. Wanneer we ervan uitgaan dat er bij degenen wier antwoord in een andere rubriek is ingedeeld ook nog personen zijn die bij hun antwoord doelden op de te zwakke positie van de langstlevende echtgenoot, dan wordt het beeld alleen maar duidelijker.

3.2.2. De aspecten van het huidige abintestaat erfrecht die als positief werden ervaren

Van het totaal aantal ondervraagden gaf 42% te kennen geen bezwaren tegen het huidige erfrecht bij versterf te hebben. Om een beeld te krijgen van de aspecten van de huidige regeling die als positief werden ervaren hebben wij aan deze groep respondenten de vraag voorgelegd wat zij als het duidelijkste pluspunt van de bestaande regeling zagen. Het resultaat van deze vraag wordt weergegeven in tabel 4.

pluspunt	genoemd door	in %
duidelijkheid	188	44.9
juiste verdeelsleutel	114	27.2
alle relevante personen komen in aanmerking	88	21.9
overige (niet te rubriceren)	29	6.9
totaal	419	100.0

Het hier opgeroepen beeld is lang niet zo duidelijk als dat bij de bezwaren. Opmerkelijk is het dat geen van de ondervraagden te kennen gaf de positie van òf de echtgenoot òf de kinderen in de huidige regeling voldoende sterk te vinden.

3.3. Het oordeel over het huidige abintestaat erfrecht en het opmaken van een testament

Een geheel andere ingang voor de evaluatie van het huidig abintestaat erfrecht kan gevonden worden in de reden tot opmaken van een testament. Iets meer dan 10% van de door ons ondervraagde personen had een testament opgemaakt. De meest genoemde reden tot het opmaken van een testament was, dat op deze wijze bepaalde personen bepaalde vermogensbestanddelen kunnen erven. Deze reden werd door ruim 30% van hen die een testament hadden opgemaakt gegeven. Een vijfde gedeelte van degenen

die een testament hadden opgemaakt deed dit ter versteviging van de positie van de lanstlevende echtgenoot, terwijl nog eens een vijfde antwoordde dat het hen er om begonnen was zowel de positie van de echtgenoot als die van de kinderen beter vast te leggen. Van beide laatstgenoemde overwegingen om tot het opmaken van een testament over te gaan kan worden aangenomen dat zij een principiële en bewuste afwijzing van het bestaande erfrecht bij versterf weerspiegelen. Hoewel het hier dus gaat om ruim 40% van degenen die een testament hebben opgemaakt, dient echter wel bedacht te worden dat het hier slechts 4 à 5% van alle ondervraagden betreft. Niettemin zal verwacht mogen worden dat een versteviging van de positie van de langstlevende echtgenoot in het erfrecht bij versterf het opmaken van testamenten zal doen verminderen. Een versterferfrecht zal echter niet alle testamenten kunnen voorkomen. Het nalaten van bepaalde goederen aan bepaalde personen zal altijd bij testament moeten geschieden. Aan degenen die geen testament hadden opgemaakt werd gevraagd of ze wel eens serieus overwogen hadden om een testament op te maken. Dit bleek bij ongeveer 20% van alle ondervraagden wel het geval te zijn geweest. Aan hen werd ook gevraagd naar de belangrijkste reden waarom zij uiteindelijk toch niet de gang naar de notaris gemaakt hadden. Meer dan de helft van hen antwoordde dat ze er nog niet aan toe waren. In dit verband werden opmerkingen gemaakt als "ik ben nog zo jong" en "ik heb nog geen kinderen". De overige antwoorden zijn zodanig individueel bepaald dat uit het geheel van de op deze vragen verkregen antwoorden geen conclusie kan worden getrokken omtrent het oordeel over het huidig erfrecht bij versterf. Het verband tussen het opmaken van een testament of het overwegen daarvan en het oordeel over het abintestaat erfrecht kan, naast via de hiervoor weergegeven methode, ook op andere wijze worden vastgesteld. Het gegeven of men al dan niet een testament heeft opgemaakt, of dat heeft overwogen, kan worden afgezet tegen het antwoord op de vraag naar de bezwaren tegen het huidig abintestaat erfrecht. Het resultaat hiervan wordt weergegeven in tabel 5. Uit deze tabel blijkt dan dat zowel bij degenen die een testament hebben opgemaakt als bij degenen die dit wel eens hebben overwogen vaker sprake is van bezwaren.

TABEL 5. Bezwaren tegen het huidige abintestaat erfrecht en het op- maken van een testament				
	testament opgemaakt	overwogen	niet over- wogen	totaal ^a
bezwaren	59 (= 53.6%)	121 (= 58.7%)	303 (= 39.6%)	438 (= 44.7%)
geen bezwaren	40 (= 36.4%)	66 (= 32.0%)	348 (= 45.5%)	454 (= 42.0%)
weet niet	11 (= 10.0%)	19 (= 9.3%)	114 (= 14.9%)	144 (= 13.3%)
totaal	110 (=100.0%)	206 (=100.0%)	765 (=100.0%)	1081 (=100.0%)

3.4. Kennis van het huidige abintestaat erfrecht en de opvattingen omtrent een abintestaat erfrecht

In de inleiding tot dit hoofdstuk hebben we reeds de vraag opgeworpen of het niet hebben van bezwaren tegen de huidige regeling zou voortspruiten uit onwetendheid. Mocht dit namelijk het geval zijn, dan zou alleen al om deze reden bij de groep met betere kennis meer bezwaren moeten worden aangetroffen. In zekere zin bleek dit het geval te zijn: van degenen die een goede kennis hadden bleek 53% bezwaren te hebben tegen de huidige regeling. Bij degenen met minder goede kennis was dit 42%.

Dit gegeven roept echter een nieuwe vraag op, nl. de vraag hoe het mogelijk is bezwaren te hebben tegen een regeling die men niet kent. Hierbij dient echter het volgende te worden opgemerkt. Op de eerste plaats geldt, dat slechts 18% van de ondervraagden niet wisten hoe de huidige abintestaatregeling luidde (zie tabel 1). Op de tweede plaats geldt, dat de overigen met minder goede kennis een verkeerd beeld hadden van die huidige regeling. En men kan heel wel bezwaren hebben tegen een verkeerd beeld dat men van een regeling heeft. Dit probleem nu laat ons achter met de vraag of degenen met foutieve kennis van het huidig erfrecht hun eventuele bezwaren hebben gekoppeld aan het hen voor ogen zwevende verkeerde beeld. Om dit probleem te voorkomen hebben we, direct na de kennisvraag, doch vóór de vraag naar het oordeel over de huidige regeling, eerst uitgelegd hoe in de gegeven situatie (zie de vragenlijst in bijlage 1) de nalatenschap naar de huidige regeling zou worden verdeeld. In principe beschikte ieder dus over een bepaalde hoeveelheid correcte basiskennis omtrent de huidige abintestaatregeling op het moment dat gevraagd werd een oordeel over deze regeling te geven.

Hierdoor is het mogelijk geworden dat ook degenen die oorspronkelijk over geen of minder goede kennis van de huidige regeling beschikten, toch bezwaren tegen deze regeling konden formuleren.

De laatste vraag met betrekking tot het onderscheid tussen de groep met goede kennis en die met minder goede kennis betreft de vraag of er verschil is in oordeel over de huidige regeling, met name v.w.b. de aard van de genoemde bezwaren, en het oordeel over de alternatieven voor de huidige regeling (zie hoofdstuk 4). Dit nu bleek niet het geval te zijn: er werden op deze punten geen betekenisvolle verschillen aangetroffen. Dit ontbreken van verschillen kan op twee wijzen worden geïnterpreteerd. Allereerst kan het zijn dat de kennis op een zodanig laag niveau gemeten is dat op grond hiervan geen onderscheid tussen de groepen met goede en minder goede kennis kan worden gemaakt, zodat het onderscheid niet zinvol is. De andere interpretatie luidt, dat het oorspronkelijk bestaande verschil in kennisniveau door de verstrekte informatie is verdwenen. Voor welke interpretatie men ook kiest, in ieder geval blijkt er geen verschil tussen de groep met en de groep zonder kennis. We zullen daarom aan dit onderscheid verder geen aandacht besteden.

3.5. Samenvatting

Ongeveer 25% van de ondervraagden blijkt over een vrij goede kennis van het verdelingsmechanisme van het huidige abintestaat erfrecht te beschikken. De kennis blijkt tevens vrij redelijk over de onderscheiden bevolkingsgroepen te zijn verdeeld, hoewel er enkele gemakkelijk interpreteerbare verschillen zijn. Zo hebben oudere ondervraagden meer kennis dan de ondervraagden uit de jongste leeftijdscategorie. Ook het verband tussen sociaal niveau en de kennis van het abintestaat erfrecht blijkt statistisch van betekenis: personen uit hogere milieus zijn beter op de hoogte dan personen uit lagere milieus.

Degenen met meer kennis van het huidige abintestaat erfrecht blijken meer bezwaren te hebben dan degenen die minder goed op de hoogte zijn: van de eerste groep vindt 53% dat er bezwaren kleven aan huidig erfrecht bij versterf, voor de tweede groep is dat 42%. Het feit dat ongeveer 45% der ondervraagden bezwaren heeft tegen het huidige versterf-erfrecht kan als indicatie worden opgevat voor de wenselijkheid van een wijziging daarvan. Het voornaamste punt van kritiek blijkt de zwakke

positie van de langstlevende echtgenoot te zijn: meer dan de helft van de bezwaarden noemde spontaan dit punt als belangrijkste bezwaar. In dit verband is het te meer opvallend dat vrouwen, die toch doorgaans de langstlevende echtgenoot zullen zijn, minder bezwaren uiten dan mannen, terwijl niet gezegd kan worden dat zij slechter op de hoogte zijn.

Bezwaren tegen het huidige abintestaat erfrecht blijken een belangrijke factor te zijn bij het opmaken van een testament. Dit blijkt ten eerste uit de opgegeven redenen van degenen die een testament hadden opgemaakt. Bij 40% van hen werd het testament opgemaakt om de positie van de langstlevende echtgenoot te verstevigen t.o.v. die van de kinderen. Dit blijkt ook uit het gegeven dat zowel bij degenen die reeds een testament hadden opgemaakt als bij degenen die zulks hadden overwogen meer bezwaren tegen het huidig abintestaat erfrecht werden aangetroffen dan bij de overige ondervraagden.

4. DE ALTERNATIEVEN VOOR EEN NIEUW VERDELINGSMECHANISME IN HET ERFRECHT BIJ VERSTERF

Het wetsontwerp tot wijziging van het erfrecht bij versterf heeft als een van de belangrijkste doelstellingen te komen tot een versteviging van de (zwakke) positie van de langstlevende echtgenoot ten koste van de (sterke) positie van de achterblijvende kinderen. In hoofdstuk 3 hebben we gezien dat de positie van de langstlevende echtgenoot binnen het kader van de huidige wettelijke regeling het meest uitgesproken aanleiding geeft tot een negatief oordeel over diezelfde huidige regeling.

De erfrechtelijke positie van de langstlevende echtgenoot kan langs vele wegen verbeterd worden. De meest "rechtvaardige" verhouding tussen de posities van de echtgenoot en de kinderen is geheel afhankelijk van de specifieke situatie waarin een gegeven echtpaar verkeert, en zal dan ook van geval tot geval verschillend kunnen zijn. Uit de aard van het abintestaat erfrecht vloeit voort, dat niet ingespeeld kan worden op de specifieke situatie; er wordt juist van geabstraheerd. Wenst iemand een aan de specifieke situatie aangepaste verdeling van zijn of haar nalatenschap, dan biedt het opmaken van een testament uitkomst. De regelen betreffende vorm en inhoud van testamenten worden gegeven in het testamentair erfrecht. Hier worden de posities van de tot de nalatenschap gerechtigden omschreven in de vorm van gegarandeerde minimumrechten (legitieme portie) van bepaalde categorieën van gerechtigden. Hoewel deze gegarandeerde minimumrechten niet geheel losgezien kunnen worden van de definiëring van de rechten in een versterferfrecht, zal de problematiek van het testamentair erfrecht en de verbondenheid daarvan met het versterferfrecht verder buiten de aandacht van dit onderzoek blijven.

Vanwege het abstraherend karakter van het versterferfrecht hebben we de vraagstelling daaraan aangepast. Deze aanpassing vindt plaats door niet te vragen naar de meest wenselijke verdeling van de eigen nalatenschap, omdat als reactie op een dergelijke vraag juist ingespeeld zal worden op de eigen specifieke situatie. Om dit te voorkomen hebben wij gevraagd de voorkeur uit te spreken voor een van de aangeboden alternatieven voor een (nieuw) verdelingsmechanisme voor het erfrecht bij versterf. Om de onderlinge vergelijking van de alternatieven niet te zeer te compliceren, hebben we het aantal alternatieven beperkt tot

vier. De keuze welke alternatieven zouden worden aangeboden, en de formulering van de gekozen alternatieven geschiedde in nauw overleg met de Stafafdeling Wetgeving Nieuw Burgerlijk Wetboek van het Ministerie van Justitie.

De vier aangeboden alternatieven luiden als volgt:

- a. Verdeling van de nalatenschap volgens het huidige recht, dus de nalatenschap wordt gelijkelijk verdeeld over de langstlevende echtgenoot en elk der kinderen.
  - b. Uit de nalatenschap wordt in de eerste plaats aan de langstlevende echtgenoot gegeven wat hij of zij naar het zich laat aanzien voor zijn of haar verzorging nodig zal hebben. Het eventuele restant wordt gelijkelijk over de kinderen verdeeld.
  - c. Als b, maar met betrekking tot het eventuele overschot hebben de kinderen geen recht op goederen, maar op een uitkering in geld, gebaseerd op de waarde van de goederen.
  - d. De gehele nalatenschap komt toe aan de langstlevende echtgenoot.
- In de alternatieven b en c wordt allereerst rekening gehouden met de behoefte aan verzorging van de langstlevende echtgenoot. De achtergrond hiervan is te voorkomen dat het overlijden van een echtgenoot voor de andere echtgenoot behalve het persoonlijk verlies ook een gevoelige achteruitgang op materieel gebied meebrengt. Het onderscheid tussen b en c is voor een deel gebaseerd op de persoonlijke band tussen de langstlevende en de goederen van de nalatenschap; de kinderen kunnen niet de goederen, waaraan de langstlevende erg gehecht is, uit huis weghalen.
- Alternatief d onthoudt alle rechten aan de kinderen zolang er nog een echtgenoot in leven is.

4.1. De onderlinge vergelijking van de alternatieven

De vergelijking van de alternatieven vindt plaats aan de hand van cases. Er wordt bij elke case gevraagd welk alternatief de meeste voorkeur geniet en welk alternatief de minste voorkeur.

- 4.1.1. Iemand overlijdt met achterlating van echtgenoot en kinderen (1e meting)
.....
Het resultaat van de vergelijking, voor het geval dat de man kwam te overlijden, van de vier alternatieven wordt gegeven in tabel 6.

TABEL 6. De alternatieven en de voorkeur. (eerste meting)		
Alternatief	Meeste voorkeur	Minste voorkeur
a	19.1	29.2
b	21.7	7.3
c	11.4	26.5
d	44.0	28.1
geen van alle	1.7	2.0
weet niet	2.1	6.9
totaal ^{x)}	100.0% (n=1080)	100.0% (n=1073)

We zien dat ruim 44% van de ondervraagden alternatief d de meeste voorkeur toekent : de langstlevende echtgenoot ontvangt de gehele nalatenschap ("langstlevende al"). De alternatieven a en c blijken vaker negatieve waardering te ontvangen dan positieve. Het beginsel van het "langstlevende al" blijkt vrijwel evenveel weerstand op te roepen als het huidige systeem. Alternatief c (verzorgingsuitkering echtgenoot, kinderen kunnen geen goederen erven) is duidelijk minder aantrekkelijk dan alternatief b, waar eveneens een verzorgingsuitkering wordt gegeven, maar geen restricties worden gegeven aan de aard van de vermogensbestanddelen die de kinderen kunnen erven. Alternatief c ontvangt minder vaak de meeste voorkeur en vaker de minste voorkeur. Teneinde een beter inzicht te krijgen in de waardering van de alternatieven, hebben we de voorkeur per individu afgezet tegen de afkeer. Het resultaat hiervan wordt weergegeven in tabel 7.

x) Van een aantal personen was geen antwoord op de betreffende vraag bekend.

TABEL 7. De meeste voorkeur voor de verschillende alternatieven naar de minste voorkeur ^{x)}					
Meeste voorkeur voor alternatief	Minste voorkeur voor alternatief				Totaal
	a	b	c	d	
a	-	11	61	116	188
b	34	-	73	115	222
c	40	10	-	64	114
d	233	57	148	-	438
totaal	307	78	282	295	962

Hieruit blijkt dat de alternatieven a en d als de extremen moeten worden opgevat. D.w.z. dat de voorstanders van het huidig erfrecht het minst geporteerd zijn voor het "langstlevende al", en de voorstanders van het "langstlevende al" het meest afwijzend staan tegenover het huidig erfrecht bij versterf. De voorstanders van de alternatieven b en c blijken minder afwijzend te staan tegenover het huidig erfrecht dan tegenover het "langstlevende al". Hieruit kan worden afgeleid dat het bij de voorstanders van deze alternatieven vooral gaat om het behoud van de rechten van de kinderen.

We hebben de respondenten gevraagd of het voor hen verschil uitmaakte als niet de man, maar de vrouw zou zijn overleden. Voor 90% van de ondervraagden bleek dit niet het geval te zijn. Hoewel het dus voor 104 personen wel verschil uitmaakte of de man of de vrouw kwam te overlijden, was dit verschil voor slechts 55 personen aanleiding om een ander alternatief de meeste voorkeur te geven. Deze wijzigingen hebben echter nauwelijks tot een andere verdeling van voorkeur en afkeer geleid. Op grond van dit gegeven lijkt het dan ook niet noodzakelijk dat in het nieuwe erfrecht bij versterf onderscheid gemaakt moet worden tussen erflaters van de verschillende geslachten: het maakt erfrechtelijk niet uit of de man of de vrouw overlijdt.

^{x)} Alleen degenen met uitgesproken oordeel.

4.1.2. Een consequentie van het "langstlevende al": het gevaar van op
.....
drift raken van het huwelijksvermogen (2e meting)
.....

Hoewel we in de vorige paragraaf gezien hebben dat het "langstlevende al" het vaakst de voorkeur van onze respondenten kreeg, bleek daarnaast dat voor een zeer grote groep van respondenten de rechten van de kinderen van groot belang zijn. Het principe van het "langstlevende al" behoeft echter niet persé met zich mee te brengen dat de kinderen alle rechten op het vermogen van de ouders verliezen. Als de kinderen van de eerstoverleden ouder niet kunnen erven, kunnen zij dat wel als ook de tweede ouder komt te overlijden. Het zou dan ook heel wel mogelijk kunnen zijn dat de voorstanders van alternatief d (langstlevende al) de kinderen niet alle rechten op het vermogen van hun ouders willen ontzeggen, maar deze rechten slechts willen opschorten tot het overlijden van de andere ouder.

Een consequentie van het "langstlevende al" is echter dat bij eventuele hertrouw van de langstlevende er weer een nieuwe echtgenoot is, die dan weer als enig erfgenaam tot het huwelijksvermogen gerechtigd is. Hierdoor bestaat de mogelijkheid dat het door beide oorspronkelijke echtgenoten opgebouwde vermogen geheel in handen komt van anderen, die niet tot het gezin van deze echtlieden behoorden.

De problematiek van het "op drift raken" van het huwelijksvermogen onder het systeem "langstlevende al" hebben we in het vraaggesprek aan de orde gesteld. Vervolgens werd gevraagd aan welk van de vier alternatieven men nu de meeste voorkeur gaf, en aan welk alternatief het minst. Het resultaat hiervan hebben we weergegeven in tabel 8. Ter vergelijking hebben we de oorspronkelijke verdeling (tabel 6) in deze tabel opgenomen.

TABEL 8. Voorkeur voor de alternatieven voor en na het wijzen op enige consequenties van het langstlevende al (alternatief d) (2e meting)

Alternatief	Meeste voorkeur		Minste voorkeur	
	voor	na	voor	na
a	19.1	32.9	29.2	15.1
b	21.7	21.7	7.3	5.7
c	11.4	13.0	26.5	13.2
d	44.0	17.1	18.1	46.6
geen van alle	1.7	4.3	2.0	3.6
weet niet	2.1	11.0	6.9	15.8
totaal	100.0% (n=1080)	100.0% (n=1081)	100.0% (n=1073)	100.0% (n=1072)

Uit deze cijfers blijkt een aanzienlijk verminderde belangstelling voor alternatief d, hetgeen uiteraard te verwachten was. Duidelijk ook is de verhoogde voorkeur voor het alternatief dat de rechten van de kinderen de beste waarborgen geeft (a). Tegelijk is er een sterke stijging van het percentage respondenten dat geen oordeel uitspreekt. Om een beter inzicht te krijgen welke veranderingen hebben plaatsgevonden (waar de winst voor alternatief a vandaan komt, en het verlies voor alternatief d naar toe gaat) hebben wij de antwoorden op de overeenkomstige vragen ook per'respondent vergeleken. Het resultaat staat in tabel 9.

TABEL 9. De meeste voorkeur na het wijzen op de consequenties van alternatief d naar de oorspronkelijke voorkeur. ^{x)}

Oorspronkelijke voorkeur	Voorkeur na wijzen op de consequenties				Totaal
	a	b	c	d	
a	<u>68.1</u>	13.6	13.0	5.3	100.0% (n=169)
b	30.1	<u>53.2</u>	11.1	5.6	100.0% (n=216)
c	26.4	12.7	<u>48.2</u>	12.7	100.0% (n=110)
d	35.4	19.1	9.9	<u>35.6</u>	100.0% (n=404)

x) Alleen voor degenen die zowel voor als na een uitgesproken oordeel hadden.

Uit de gegevens van tabel 9 leiden we af, dat de voorstanders van het huidig erfrecht het meest constant waren in hun oordeel (68%), en de voorstanders van alternatief d het minst constant (35%). Zowel voor het "langstlevende al" als voor de "verzorgingsalternatieven" b en c geldt, dat meer dan de helft van degenen die van oordeel veranderen, de nieuwe voorkeur geeft aan alternatief a, het huidig systeem. We zien dus, dat enerzijds alternatief a de meest constante aanhangers heeft, en d de minst constante aanhangers, en anderzijds dat degenen die van oordeel veranderden, dit vooral deden ten goede van het huidige erfrecht. Dit effect was bij de aanhangers van het "langstlevende al" het sterkst.

Hieruit blijkt dat ook het grootste deel van degenen die aanvankelijk hun voorkeur aan het "langstlevende al" toekenden, van mening is dat de kinderen bepaalde rechten op het vermogen van hun ouders moeten blijven behouden.

4.1.3. Een consequentie van de regelingen c en d: de kinderen kunnen geen goederen erven voordat beide ouders overleden zijn.

Los van de complicaties welke kunnen optreden bij eventuele hertrouw, kleeft er aan de alternatieven c en d nog een ander mogelijk nadeel: de kinderen kunnen alleen goederen erven nadat beide ouders overleden zijn. Dit kan echter ook als voordeel worden gezien: de langstlevende echtgenoot kan blijven beschikken "over de eigen" goederen. Of dit gevolg van deze alternatieven als voor- of nadeel wordt opgevat zal afhankelijk zijn van de visie die men heeft op de rechten van ouders en kinderen. Zo mag van voorstanders van de alternatieven c en d verwacht worden, dat zij het als een voordeel uitleggen.

Wij hebben aan alle respondenten gevraagd of zij het in de regelingen c en d neergelegde principe, dat de kinderen eerst goederen kunnen erven na het overlijden van beide ouders, juist achtten.

Ruim driekwart van de ondervraagden bleek dit principe te onderschrijven. In dit verband is het opmerkelijk dat het oorspronkelijk aantal voorstanders van de alternatieven c en d niet meer dan 55% was.

Er blijkt overigens wel samenhang te bestaan tussen het oorspronkelijk oordeel over de vier alternatieven en het oordeel over de rechtvaardigheid van de regel dat de kinderen de goederen niet kunnen erven vooraleer beide ouders overleden zijn: hoe meer rechten men aan de langstlevende echtgenoot toekent, hoe vaker men het juist vindt dat de kinderen de goederen niet onmiddellijk kunnen erven. De aanhangers

van het huidig erfrecht vinden dit het minst vaak juist, de aanhangers van het langstlevende al het vaakst.

4.1.4. Gedwongen verkoop van goederen en het tijdstip van opeisbaarheid van
.....
de uitkering onder alternatief c
.....

Tegen alternatief c (waarin een verzorgingsuitkering aan de langstlevende echtgenoot wordt toegekend en de kinderen het eventuele overschot, in geldt uitgedrukt, verdelen) kan als bezwaar worden aangevoerd dat in veel gevallen (een deel van) de goederen te gelde gemaakt zal moeten worden om de uitkeringen aan de kinderen te kunnen voldoen. Dit is dan niet in overeenstemming met de strekking van het alternatief, dat immers ontwikkeld werd om te bereiken dat de langstlevende echtgenoot vrijelijk over de goederen kan blijven beschikken (met name over het eventuele eigen huis).

Dit bezwaar tegen alternatief c kan worden opgelost door een clause toe te voegen die bepaalt dat de uitkering aan de kinderen pas opeisbaar wordt na overlijden van beide echtgenoten.

Voor wat het tijdstip betreft waarop de kinderen over hun verkrijging kunnen beschikken, bestaat er geen verschil tussen dit uitgebreide alternatief c en alternatief d (langstlevende al). In beide gevallen komt de gehele nalatenschap in handen van de langstlevende echtgenoot, en kunnen de kinderen er niet eerder dan na overlijden van beide ouders over beschikken.

Er zijn echter wel verschillen. Zo is het gevaar van het op drift raken van de nalatenschap door hertrouw onder alternatief c niet aanwezig.

Een nadelige consequentie van het uitgebreide alternatief c is, dat de kinderen een vordering op de langstlevende echtgenoot hebben. De langstlevende echtgenoot krijgt levenslang de kinderen tegenover zich in een verhouding die omschreven zou kunnen worden met de term schuldenaar-schuldeiser.

Dit mogelijk bezwaar bleek desgevraagd voor ongeveer 60% van de ondervraagden niet te bestaan: deze mensen zagen in de schuldenaar-schuldeiser verhouding geen bezwaar tegen het alternatief c. Ruim 62% vond het uitgebreide alternatief c (dus met de clause omtrent de opeisbaarheid) beter als het oorspronkelijke alternatief.

Kennelijk acht men het voordeel van het uitgebreide alternatief dat de langstlevende echtgenoot de beschikking blijft houden over de hele nalatenschap toch wel zo belangrijk dat men de schuldenaar-schuldeiser relatie tussen ouders en kinderen op de koop toeneemt. Dit zou dan ook de verklaring kunnen zijn voor het o.i. lage percentage van de ondervraagden dat bezwaren heeft tegen deze relatie.

4.1.5. De evaluatie van de alternatieven a, b, d en het uitgebreide alternatief c na het wijzen op de diverse consequenties (3e meting)

Zoals in de paragrafen 3, 4 en 5 werd aangegeven hebben wij tijdens de vraaggesprekken gewezen op enkele consequenties van de regelingen c en d. Dit betrof het gevaar van op drift raken van het huwelijksvermogen onder regeling d. Daarna werd gewezen op het feit dat alleen onder de regelingen c-nieuw en d de langstlevende echtgenoot ervan verzekerd is over de goederen uit het huwelijksvermogen te kunnen blijven beschikken. In regeling c-nieuw zou dit een schuldenaar-schuldeiser relatie opleveren tussen de langstlevende en zijn of haar kinderen. Dit laatste werd echter door de overgrote meerderheid der ondervraagden niet als een bezwaar tegen deze regeling gevoeld.

Tenslotte werd in het vraaggesprek nogmaals gevraagd welk van de alternatieven de instemming genoot. Het resultaat hiervan is opgenomen in tabel 10. Ter vergelijking zijn de eerdere resultaten (zie tabellen 6 en 8) opgenomen.

TABEL 10. Resultaat van de drie metingen van de voorkeur voor de vier alternatieven (in %)						
Alternatief	Meeste voorkeur			Minste voorkeur		
	eerste	tweede	derde	eerste	tweede	derde
a	19.1	32.9	10.5	29.2	15.1	31.9
b	21.7	21.7	15.1	7.3	5.7	10.6
c ^{*)}	11.4	13.0	36.1	26.5	13.2	11.8
d	44.0	17.1	29.5	28.1	46.6	29.4
geen van alle	1.7	4.3	1.6	2.0	3.6	1.9
weet niet	2.1	11.0	7.2	6.9	15.8	14.4
totaal	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

*) Bij de derde meting betreft het alternatief c-nieuw.

In deze paragraaf zullen wij ons concentreren op de resultaten van de derde meting. Hier valt allereerst op dat alternatief c-nieuw met 36% voorkeur duidelijk favoriet is.

Daarnaast blijkt ongeveer 30% de voorkeur te geven aan het langstlevende al. In totaal zegt dus ruim 65% voorkeur te geven aan een regeling waar de kinderen niet over hun erfdeel kunnen beschikken dan na overlijden van beide echtgenoten.

Wanneer we naar negatieve oordelen kijken dan blijkt dat alternatief c-nieuw bij nog geen 12% op uitgesproken bezwaren stuit. Alternatief d (langstlevende al) roept bij een veel grotere groep bezwaren op. Het feit dat alternatief c-nieuw het vaakst de voorkeur krijgt en slechts voor weinigen onaanvaardbaar is, is geenszins verbazingwekkend. Dit alternatief biedt de voordelen van d, d.w.z. maximale bescherming van de positie van de langstlevende, zonder het daaraan verbonden nadeel dat de kinderen bij eventuele hertrouw van de langstlevende echtgenoot hun rechten geheel kunnen verliezen.

4.2. Samenvatting

Uit tabel 10 blijkt welke verschuivingen zich bij de drie metingen hebben voorgedaan. Allereerst blijkt dan dat alternatief c zowel in de eerste meting als in de tweede meting het minst aantrekkelijk werd gevonden, maar in de slotmeting als het meest aantrekkelijk uit de bus is gekomen. Verder blijkt dat het alternatief d (langstlevende al) t.o.v. de eerste meting voorstanders heeft verloren, maar na de tweede meting weer heeft gewonnen. De alternatieven a en b tenslotte hebben bij de laatste meting t.o.v. de eerste meting en vooral t.o.v. de tweede meting minder voorkeur gekregen.

Kijken we naar het, in de ogen van de respondenten, meest onaantrekkelijke alternatief, dan blijkt in de eerste plaats dat bij de tweede meting de afkeer van het "langstlevende al" aanzienlijk was toegenomen. De vergelijking van deze resultaten van de eerste en derde meting laat geen grote verschuivingen zien. Wel was het percentage dat c het minst aantrekkelijke alternatief vond bij de laatste meting opvallend lager. Wanneer we de opgetreden verschuivingen globaal bekijken, dan blijkt dat bij de tweede meting (dus na het wijzen op het gevaar dat het huwelijksvermogen op drift raakt) een duidelijke verschuiving plaats heeft gevonden in de richting van de huidige regeling. Bij de derde

meting, d.w.z. nadat gewezen is op het belang van de langstlevende om over de goederen te blijven beschikken, blijkt een sterke verschuiving ten gunste van regeling c-nieuw en d.

Uit de richting van de verschillende verschuivingen blijkt dat de ondervraagden de diverse aspecten van de problematiek goed hebben begrepen. Dat de ondervraagden zich door de toelichtingen niet in de war hebben laten brengen blijkt ook uit de relatieve stabiliteit van de genoemde voorkeuren. Van degenen die bij de derde meting hun voorkeur aan de huidige regeling (a) gaven deed 72% dit ook al bij de eerste meting. Voor regeling d (langstlevende al) was dit zelfs 80%.

In hoeverre zijn nu de resultaten van de tweede en derde meting bepaald door de gegeven toelichtingen? Anders gezegd: in hoeverre geeft de uiteindelijke uitkomst een juist beeld van wat de bevolking wil.

Aan de eerste meting is geen toelichting vooraf gegaan. Derhalve geeft deze meting, weliswaar op grove wijze, doch met de geringste vertekening, weer hoe de bevolking over de vier voorgelegde alternatieven denkt. Wel geldt dat veel ondervraagden niet alle consequenties van het door hem gekozen alternatief hebben doorzien. Voorafgaand aan de tweede meting is slechts gewezen op bepaalde nadelen van de regeling d (langstlevende al). De ondervraagde is hier dus eenzijdig voorlicht, zodat aan deze meting niet te veel waarde mag worden gehecht. Bij de derde meting werden de ondervraagden ook gewezen op de nadelen van de huidige regeling. Aan deze meting is dus een meer evenwichtige voorlichting voorafgegaan. Om deze reden zijn de uitkomsten van de derde meting van meer betekenis als die van de tweede. Blijft echter bij deze derde meting dat de toelichtingen de regeling c en d zo sterk onder de aandacht hebben gebracht, dat de andere alternatieven enigszins op de achtergrond kunnen zijn geraakt. Hier komt dan nog bij dat bij de derde meting een alternatief met een compromiskarakter werd geïntroduceerd, wat op zichzelf al suggestief zou kunnen werken. Dit geheel van overwegingen overziend komen we tot het volgende beeld omtrent het oordeel van de bevolking over de aangeboden alternatieven. Uit de eerste meting blijkt dat, geconfronteerd met de vier alternatieven, 44% kiest voor het langstlevende al, 33% kiest voor het verzorgingsprincipe, terwijl slechts 19% de bestaande regeling preferert. De overgrote meerderheid van de bevolking is kennelijk van

mening dat de rechten van de langstlevende echtgenoot binnen het huidige abintestaat erfrecht te zwak is. Uit de verschuivingen bij de tweede en derde meting blijkt echter dat de meeste Nederlanders de kinderen niet alle rechten willen ontnemen. Concreet vertaald betekent dit, dat gestreefd dient te worden naar een wettelijke regeling, waarin de langstlevende echtgenoot gedurende zijn of haar leven in het genot blijft van de nalatenschap van de vooroverleden echtgenoot. Dit genot strekt zich dan echter niet zover uit, dat de kinderen van de vooroverleden ouder geen rechten op diens nalatenschap zouden kunnen doen gelden. Deze rechten echter zijn eerst opeisbaar als beide ouders overleden zijn.

5. DE VOOR- EN TEGENSTANDERS VAN ALTERNATIEF C-NIEUW

In het voorgaande hebben we het oordeel over de verschillende alternatieven over alle respondenten tesamen bestudeerd. De uiteindelijke voorkeur voor het uitgebreide alternatief c, zou echter heel wel tot stand gekomen kunnen zijn door het oordeel van specifieke groepen. Anders gezegd, het zou kunnen zijn dat de voorstanders en/of tegenstanders behoren tot bepaalde aanwijsbare groepen in de samenleving. Wanneer echter mocht blijken dat zowel de voorstanders als de tegenstanders van het meest gekozen alternatief evenwichtig gespreid zijn over de verschillende bevolkingsgroepen, dan vormt dit een extra argument om in deze richting een oplossing te zoeken, die dan immers voor alle bevolkingsgroepen in gelijke mate aanvaardbaar kan zijn. Om deze reden hebben we het oordeel over de alternatieven in verband gebracht met geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, godsdienst, voorkeur voor politieke partijen, het sociaal niveau en het al dan niet beroepsmatig werkzaam zijn, alsmede met de urbanisatiegraad van de woongemeente van de respondent.

In al deze gevallen was er nauwelijks sprake van verschil tussen de onderscheiden groepen in hun oordeel over de vier alternatieven.^{x)} Dit betekent, dat het in het vorige hoofdstuk opgeroepen beeld niet in hoofdzaak veroorzaakt is door de opinies van een in het onderzoeksmateriaal aanwijsbare groep. Integendeel: het oordeel binnen elke groep komt overeen met het in het vorige hoofdstuk beschreven beeld. Mocht dan ook de wijziging van het erfrecht plaatsvinden in de richting van het uitgebreide alternatief c, dan zal dit nieuwe erfrecht bij versterf niet méér tegemoet komen aan de opvattingen van één bepaalde groep dan aan de opvattingen van welke andere groepering dan ook. Mutatis mutandis geldt dit ook t.a.v. de weerstand tegen een dergelijk nieuw abintestaat erfrecht.

---

x) zie bijlage III.

6. SLOTBESCHOUWING

6.1. Samenvatting van de resultaten van het onderzoek

Dit onderzoek was gericht op de beantwoording van twee vragen, te weten de vraag naar de wenselijkheid van een wijziging van het huidig versterferfrecht enerzijds, en de vraag naar de materiële inhoud van die eventuele wijziging anderzijds.

Het bleek dat ongeveer 45% van de ondervraagden bezwaren had tegen het huidig erfrecht bij versterf, tegenover 42% zonder bezwaren. Meer dan de helft van de als belangrijkste naar voren gebrachte bezwaren richtte zich tegen de te zwakke positie van de langstlevende echtgenoot (55%).

Van de ondervraagden bleek 10% een testament te hebben opgemaakt. Hiervan had 54% bezwaren tegen het huidig erfrecht. Ook bij deze groep betrof het in de meeste gevallen bezwaren tegen de te zwakke positie van de langstlevende echtgenoot.

Zowel de rechtstreekse vraag naar bezwaren tegen het huidig erfrecht bij versterf als de vraag naar de motieven om een testament op te maken heeft aanwijzingen opgeleverd dat een aanzienlijk deel van de bevolking de positie van de langstlevende echtgenoot in het huidige versterferfrecht te zwak vond.

Om een precieser beeld te krijgen van de wensen die er bij de bevolking leven t.a.v. een nieuwe regeling van het abintestaat erfrecht, hebben wij de ondervraagden van een aantal alternatieven laten aangeven welk alternatief de voorkeur genoot. Naast het huidig erfrecht en het "langstlevende al" werden een drietal varianten voor een systeem, waarbij de langstlevende echtgenoot uit de nalatenschap ten minste een verzorgingsuitkering ontvangt, voorgelegd. Bij een eerste confrontatie met de alternatieven koos 44% voor het principe van het langstlevende al, 33% voor het verzorgingsprincipe, terwijl slechts 19% aan de huidige regeling de voorkeur gaf. Nadat een toelichting was gegeven op een aantal consequenties van de verschillende alternatieven, koos 36% voor het alternatief, waarbij de langstlevende echtgenoot een alimentatie-uitkering krijgt ten laste van de nalatenschap. Het eventuele overschot wordt volgens dit alternatief onder de kinderen verdeeld, met dien verstande dat de kinderen geen goederen kunnen erven, doch

slechts een in geld uitgedrukt deel van de waarde van de nalatenschap na aftrek van de verzorgingsuitkering. De uitkering van deze geldsom kan eerst worden opgeëist na overlijden van beide echtgenoten. Over het karakter van deze "uitkering" kan op basis van dit onderzoek geen uitspraak worden gedaan. Hiermee doelen wij op de vraag of deze uitkering een verkrijging is uit de nalatenschap van de vooroverleden echtgenoot, en derhalve opgevat moet worden als een zgn. quasi-legitieme portie, of dat deze uitkering een persoonlijk vorderingsrecht op het vermogen van de langstlevende echtgenoot is, welk vermogen met de nalatenschap van de overledene is aangewassen. De laatste interpretatie, dus het persoonlijk vorderingsrecht op het vermogen van de langstlevende, draagt voor de kinderen het meeste risico. Dit speelt met name een rol als de langstlevende echtgenoot failliet zou gaan, of wanneer zij het gehele vermogen zou verteren. Door de meerderheid van de ondervraagden (60%) bleek een dergelijk schuldenaar-schuldeiser relatie tussen de langstlevende echtgenoot echter niet als bezwaarlijk te worden opgevat.

Concluderend kunnen wij stellen dat het onderzoek drie duidelijke aanwijzingen geeft dat de bevolking in grote meerderheid de huidige regeling van het abintestaat erfrecht afwijst. Tevens is duidelijk geworden dat de kritiek zich vooral richt op de te zwakke positie van de langstlevende echtgenoot. Een regeling evenwel die aan de kinderen alle rechten zou onthouden zolang een van beide echtgenoten nog in leven is gaat velen te ver. Een compromisregeling waarbij de langstlevende over de gehele nalatenschap kan blijven beschikken, terwijl de kinderen toch bepaalde rechten hierop krijgen, bleek meer aan te spreken.

6.2. Privaatrecht en opinie-onderzoek

In brede kring wordt tegenwoordig erkend dat ook bij het ontwerpen van privaatrechtelijke wetsregels de rechtsopvattingen van de bevolking in de beschouwingen moeten worden betrokken. Sociaal-wetenschappelijk onderzoek op dit gebied is echter nog maar weinig verricht. De relatieve onbekendheid van de juristen met de moeilijkheden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek speelt hierbij ongetwijfeld een rol. Allereerst betreffen de meeste privaatrechtelijke wetsregels delen van het maatschappelijk verkeer waaraan slechts zeer kleine, speci-

fieke bevolkingsgroepen deelnemen. Een opinie-onderzoek onder de gehele bevolking heeft dan uiteraard weinig zin. Het tweede, meer fundamentele probleem betreft de moeilijkheidsgraad van vele juridische vraagstukken. Het abintestaat erfrecht is bij uitstek een deel van het recht dat verregaande consequenties heeft voor vrijwel elk lid van de bevolking. Een opinie-onderzoek leek hier dan ook zeer wel op zijn plaats. Ten aanzien van de moeilijkheidsgraad van de problematiek was een dergelijk onderzoek echter niet zonder risico's.

Bij de opzet zou geheel gebruik gemaakt kunnen worden van zgn. open vragen. Hierbij is het gevaar echter groot dat de respondent de quintessens van de problematiek ontgaat, terwijl ook voor de vergelijkbaarheid van de antwoorden moet worden gevreesd. Het werken met gesloten vragen levert wel vergelijkbare antwoorden, maar houdt een zeker gevaar van sturing van de antwoorden in zich. Dit gevaar wordt nog groter, wanneer in een toelichting op consequenties van een bepaalde regeling wordt gewezen. Bij juridische problemen zal dit laatste veelal noodzakelijk zijn. We raken hier de problematiek van de betrouwbaarheid en de validiteit van resultaten van opinieonderzoek. Onder betrouwbaarheid wordt hier verstaan het vereiste dat een andere onderzoeker met dezelfde onderzoeksmethodiek tot vergelijkbare resultaten moet geraken. Met het validiteitsprobleem wordt bedoeld op de vraag of gemeten werd wat beoogd werd te meten. Concreet: neem ik door op deze wijze de vragen te formuleren de werkelijke opinie van de respondent omtrent de wenselijkheid van een wetswijziging waar, of wordt hier heel iets anders waargenomen, bv. slechts een antwoord op de gestelde vraag, omdat het zeggen dat je het echt niet weet zo dom lijkt. Bij open vragen nu is de betrouwbaarheid relatief laag, doch de validiteit hoog. Bij gesloten vragen is dat omgekeerd: relatief hoge betrouwbaarheid gecombineerd met relatief lage validiteit. De validiteit van onderzoeksresultaten wordt echter hoger, los van het gehanteerde type vraagstelling, naarmate deelresultaten onderling sterker overeenstemmen of op elkaar aansluiten.

De moeilijkheidsgraad van privaatrechtelijke vraagstukken houdt verder een beperking in ten aanzien van de problematieken die middels opinie-onderzoek aan de orde kunnen worden gesteld. In het onderzoek waarvan hier verslag gedaan wordt, was het bv. naar onze mening niet mogelijk de respondenten een uitspraak te ontlokken omtrent het karak-

ter dat aan de bij overlijden van de langstlevende ouder opeisbare uitkering moet worden toegekend. Een en ander zou te veel toelichting vergen omtrent het verschil tussen een quasi-legitieme portie van de nalatenschap van de vooroverleden echtgenoot enerzijds en een persoonlijk vorderingsrecht op het vermogen van de langstlevende echtgenoot anderzijds. Uit het hier gereleveerde voorbeeld moge duidelijk blijken dat niet voor alle privaatrechtelijke vraagstukken een oplossing kan worden gevonden met behulp van opinieonderzoek.

Om de hier geschetste problemen het hoofd te bieden hebben we de vraagstelling in twee delen gesplitst, te weten de vraag naar de wenselijkheid van een wetswijziging op het terrein van het abintestaat erfrecht, en daarnaast de vraag hoe een eventueel gewenste nieuwe regeling zou moeten luiden. Vervolgens hebben we, voor wat betreft de wenselijkheid van een wetswijziging, deze langs twee verschillende wegen trachten vast te stellen. Eerst langs directe weg, door te vragen naar de bezwaren tegen de huidige regeling, en vervolgens langs indirecte weg door aan degenen, die een testament hadden opgemaakt, te vragen naar de motieven hiervoor. De richting van de wetswijziging hebben we trachten vast te stellen door de respondenten te laten kiezen uit vier mogelijke alternatieven voor een abintestaat erfrecht. Vervolgens werden enkele consequenties van bepaalde alternatieven aan de orde gesteld, waarna de respondenten werden gevraagd opnieuw een keuze te maken. De verschuivingen die tussen de keuzemomenten plaatsvinden, geven aan in welke richting het best een bevredigende oplossing kan worden gezocht.

Uit de gepresenteerde onderzoeksresultaten blijkt dat er bezwaren zijn tegen de huidige regeling, welke bezwaren zich vooral richten tegen de te zwakke positie van de langstlevende echtgenoot. Ook uit de motieven om een testament op te maken bleek de wenselijkheid van een versterking van de positie van de langstlevende. Uit de verschuivingen in de voorkeur voor de verschillende alternatieven werd eveneens duidelijk, dat de positie van de langstlevende aanzienlijk versterkt moet worden. De onderlinge overeenstemming van deze resultaten maakt het, sterker dan elk resultaat afzonderlijk, mogelijk aan deze resultaten harde conclusies te verbinden.

Bijlage I.

NIEUW ERFRECHT									
1.	Iedereen wordt weleens gekonfronteerd met zaken die hij eigenlijk ver van zich zou willen houden. Het overlijden van een gezinslid of familielid brengt naast het feit dat het niet plezierig is ook de nodige problemen met zich mee. Heeft U weleens een sterfgeval van nabij meegemaakt?								
	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">ja -1-</td> <td style="padding: 2px;">neen -2-</td> </tr> </table>	ja -1-	neen -2-						
ja -1-	neen -2-								
2.	Betrof dat een sterfgeval in het eigen gezin of familie? (ENQ.: DICHTSTBIJZIJNDE FAMILIE-RELATIE NOTEREN. VRAGEN 3 - 5 HEBBEN BETREKKING OP DIT STERFGEVAL).								
	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">eigen gezin -2-</td> <td style="padding: 2px;">anders -4-</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">eigen familie -3-</td> <td></td> </tr> </table>	eigen gezin -2-	anders -4-	eigen familie -3-					
eigen gezin -2-	anders -4-								
eigen familie -3-									
3.	Werd U onverwachts voor het hsongaan van deze persoon gesteld, of was U er toch min of meer op voorbereid?								
	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">geheel onverwachts -1-</td> <td style="padding: 2px;">min of meer voorbereid -3-</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">toch onverwachts -2-</td> <td></td> </tr> </table>	geheel onverwachts -1-	min of meer voorbereid -3-	toch onverwachts -2-					
geheel onverwachts -1-	min of meer voorbereid -3-								
toch onverwachts -2-									
4.	Hoe lang is dat nu weer geleden?								
	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">minder dan 3 maanden -1-</td> <td style="padding: 2px;">2 - 5 jaar -5-</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">3 - 6 maanden -2-</td> <td style="padding: 2px;">5 - 10 jaar -6-</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">6 - 12 maanden -3-</td> <td style="padding: 2px;">10 jaar of meer -7-</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">1 - 2 jaar -4-</td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> </table>	minder dan 3 maanden -1-	2 - 5 jaar -5-	3 - 6 maanden -2-	5 - 10 jaar -6-	6 - 12 maanden -3-	10 jaar of meer -7-	1 - 2 jaar -4-	
minder dan 3 maanden -1-	2 - 5 jaar -5-								
3 - 6 maanden -2-	5 - 10 jaar -6-								
6 - 12 maanden -3-	10 jaar of meer -7-								
1 - 2 jaar -4-									
5.	We gaan er van uit dat het persoonlijk leed dat U heeft meegemaakt het meest problematisch voor U is geweest. Heeft U naast dit persoonlijk leed dat U overkomen is, ook andere problemen gekend ten tijde van het overlijden van Uw ..... ? (ENQ.: NOEM PERSOON OF PERSOONSRELATIE).								
	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px;">neen -2-</td> <td style="padding: 2px;">ja -1-</td> </tr> </table> → (ENQ.: ANTWOORD LETTERLIJK NOTEREN).	neen -2-	ja -1-						
neen -2-	ja -1-								
	....								
	(ENQ.: VERDER MET VRAAG 6) ←								
6.	Een van de problemen waarmee men bij overlijden van een gezins- of familielid in aanraking kan komen is de verdeling van de nalatenschap van de overledene. Over die verdeling willen wij eens met U praten. Stelt U zich eens voor: iemand komt te overlijden en laat echtgenoot en kinderen na. Het ouderpaar was in volledige gemeenschap van goederen gehuwd. En er was geen testament opgemaakt. Omdat er geen testament opgemaakt is, is de wettelijke regeling voor de verdeling van bezittingen en schulden over de nabestaanden van toepassing. Hoe luidt volgens U deze wettelijke regeling? Met andere woorden: hoe denkt U dat in zo'n geval de bezittingen en eventuele schulden verdeeld zullen worden? (ENQ.: ANTWOORD LETTERLIJK NOTEREN).								
	....								
	(ENQ.: STEEDS VOORLEZEN). Het huidige erfrecht bepaalt dat de langstlevende <u>echtgenoot</u> en de <u>kinderen</u> ieder een <u>even groot deel</u> van de nalatenschap ontvangen. Als man en vrouw in volledige gemeenschap van goederen waren gehuwd, krijgt de langstlevende echtgenoot allereerst zijn of haar helft van de bezittingen en schulden van het								

7. Hoe denkt U over deze regeling. Kleven er naar Uw mening bezwaren aan, of zijn er volgens U geen bezwaren?

wel bezwaren -1-	geen bezwaren -2-	weet niet/ kan niet zeggen -9-
8. Welke bezwaren kleven naar Uw mening aan deze huidige wettelijke regeling? Wilt U het bezwaar dat volgens U het zwaarst weegt als eerste noemen? (ENQ.: ANTWOORD LETTERLIJK NOTEREN)	9. Waarom zijn er volgens U geen bezwaren aan deze regeling? (ENQ.: ANTWOORD LETTERLIJK NOTEREN)	↓ (ENQ.: VERDER MET VRAAG 10)
.....	.....	
.....	.....	
.....	.....	
.....	.....	

(ENQ.: VOORLEZEN)

Er zijn steeds meer mensen die de bestaande regeling verandert willen zien. Op dit moment is echter de enige mogelijkheid om een andere verdeling van de nalatenschap te maken, gelegen in het opmaken van een testament, bijv. om de verzorging van de langstlevende echtgenoot veilig te stellen. Juist ook om aan een groot aantal van de bezwaren tegen de huidige regeling tegenmoet te komen is op dit moment een wetsontwerp tot wijziging van het wettelijk erfrecht in behandeling. Nu zijn er zeer veel mogelijkheden denkbaar voor zo'n wettelijke regeling. Wij hebben er een overzicht op deze kaart gezet. Daarover gaan nu de volgende vragen. (ENQ.: OVERHANDIG KAART I).

10. De man overlijdt met achterlating van zijn vrouw en twee meerderjarige kinderen. Zoudt U van de op de kaart aangegeven mogelijkheden willen aangeven welke regeling naar Uw mening de meeste voorkeur geniet?

11. En welke regeling heeft naar Uw mening de minste voorkeur?

<u>Meeste voorkeur (vraag 10):</u>		<u>Minste voorkeur (vraag 11):</u>	
a	-1-	a	-1-
b	-2-	b	-2-
c	-3-	c	-3-
d	-4-	d	-4-
geen van alle	-8-	geen van alle	-8-
weet niet/kan niet zeggen	-9-	weet niet/kan niet zeggen	-9-

12. Zou het voor U verschil maken als in het voorbeeld niet de man maar de vrouw zou zijn overleden? Dus als de man zou achterblijven met twee meerderjarige kinderen?

wel verschil -1-	geen verschil -2-
------------------	-------------------

13. Welke van de op de kaart genoemde regelingen zou in dat geval Uw meeste voorkeur hebben?

14. En welke de minste?

<u>Meeste voorkeur (vraag 13):</u>		<u>Minste voorkeur (vraag 14):</u>	
a	-1-	a	-1-
b	-2-	b	-2-
c	-3-	c	-3-
d	-4-	d	-4-
geen van alle	-8-	geen van alle	-8-
weet niet/kan niet zeggen	-9-	weet niet/kan niet zeggen	-9-

(ENQ.: VERDER MET VRAAG 15, ZIE VOLGENDE PAGINA). ←

15. Stel nu het geval dat beide kinderen stammen uit een eerder huwelijk van de gestorvene, en dus stiefkinderen zijn van de langstlevende echtgenoot, welke regeling heeft dan Uw grootste voorkeur? W.B. Hier moet U bedenken, dat hetgeen de overlevende echtgenoot (dus de stiefvader of stiefmoeder) erft bij diens overlijden aan zijn of haar eigen familie toekomt en dus niet aan de stiefkinderen! Het gaat dus zo, zoals op deze kaart staat. (ENQ.: OVERHANDIG KAART 2).

16. En welke regeling heeft naar Uw mening in dit geval de minste voorkeur?

Meeste voorkeur (vraag 15):		Minste voorkeur (vraag 16):	
a	-1-	a	-1-
b	-2-	b	-2-
c	-3-	c	-3-
d	-4-	d	-4-
geen van alle	-8-	geen van alle	-8-
weet niet/kan niet zeggen	-9-	weet niet/kan niet zeggen	-9-

17. (ENQ.: OVERHANDIG KAART 3).
In regeling c en d erven de kinderen de goederen (roerend + onroerend) pas na overlijden van beide ouders. Hoe staat U daar tegenover? Dat wil zeggen: vindt U dat juist of niet juist?

juist -1-	niet juist -2-	weet niet/ kan niet zeggen -9-
18. Waarom vindt U dat juist?	19. Waarom vindt U dat niet juist?	↓ (END.: VERDER MCT VRAAG 20)

20. (ENQ.: OVERHANDIG KAART 4).
Tegen regeling c1 kan als bezwaar worden aangevoerd, dat de achterblijvende echtgenoot, om de uitkeringen aan de kinderen te kunnen voldoen, een deel van de nalatenschap te gelde moet maken. Dit bezwaar zou ondervangen kunnen worden door te bepalen dat de kinderen de uitkering pas uitbetaald krijgen na het overlijden van de langstlevende echtgenoot. Dit brengt echter mee dat de achterblijvende echtgenoot levenslang de kinderen als schuldeiser tegenover zich heeft. Vindt U dit laatste zeer bezwaarlijk, bezwaarlijk, niet bezwaarlijk of helemaal niet bezwaarlijk?

zeer bezwaarlijk -1-	bezwaarlijk noch onbezwaarlijk -3-	helemaal niet bezwaarlijk -5-
bezwaarlijk -2-	niet bezwaarlijk -4-	

21. Vindt U regeling c2 (ENQ.: OVERHANDIG KAART 5) beter of slechter dan regeling c1 zelf?

beter -1-	slechter -2-	weet niet/kan niet zeggen -9-
-----------	--------------	-------------------------------

22. Als we regeling c2 in de plaats zetten van regeling c1, zoals op kaart 5, welke van deze regelingen heeft dan het meest Uw voorkeur?

23. En welke regeling het minst?

Meeste voorkeur (vraag 22):		Minste voorkeur (vraag 23):	
a	-1-	a	-1-
b	-2-	b	-2-
c	-3-	c	-3-
d	-4-	d	-4-
geen van alle	-8-	geen van alle	-8-
weet niet/kan niet zeggen	-9-	weet niet/kan niet zeggen	-9-

24. Wij hebben U een aantal mogelijkheden voor een wettelijke regeling genoemd. Wij hebben U gevraagd naar welke van deze mogelijkheden Uw voorkeur uitgaat. Er zijn echter nog andere mogelijkheden denkbaar. Is er misschien een regeling waarvan U vindt, dat die beter is dan elk van de door ons genoemde regelingen? Heeft U misschien een regeling op het oog welke U persoonlijk nog meer zou aanspreken? Met andere woorden hoe zou volgens U de ideale regeling voor het wettelijk erfrecht luiden?

Welke? ja -1-   neen -2-

(ENQ.: NAUWKEURIG NOTEREN!) .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(ENQ.: VERDER MET VRAAG 25)

25. Het wettelijk erfrecht, waar we tot nu toe over gesproken hebben, is slechts van toepassing als er geen (geldig) testament werd opgemaakt. Als er wel een testament werd gemaakt kan de verdeling van de nalatenschap er heel anders uitzien. Wij willen U vragen of U een testament heeft opgemaakt?

ja -1-   neen -2-

26. Wat is de reden waarom U een testament hebt opgemaakt?

(ENQ.: INVULLEN) .....

.....

.....

.....

.....

.....

27. Heeft U wel eens serieus overwogen een testament op te maken?

ja -1-   neen -2-

28. Wat was de reden waarom U toch geen testament hebt opgemaakt?

(ENQ.: INVULLEN) .....

.....

.....

.....

.....

.....

(END.: VERDER MET VRAAG 29)

(ENQ.: VOORLEZEN)

Wij hebben met U over het erfrecht gesproken zoals het nu geregeld is, en over mogelijke andere wettelijke regelingen. Wij willen nu met U even praten over andere wetten, waarmee iedereen wel eens te maken heeft.

Bijlage II

Toetsing op representativiteit van de steekproef

Kenmerk	% in bevolking ¹⁾	Verwacht aantal in steekproef	Werkelijk aantal in steekproef	% in steekproef	Bijdrage χ^2
<u>Geslacht</u>					
man	49,8	540	537	49,5	.017
vrouw	50,2	544	547	50,5	.017
					.034
<u>Leeftijd</u>					
18 - 24 jr.	17,8	193	210	19,4	1.497
25 - 34 jr.	23,9	259	232	21,4	2.815
35 - 49 jr.	26,1	283	284	26,2	.004
50 - 74 jr. ²⁾	32,2	349	358	33,0	.232
					4.548
<u>Burgerlijke staat</u>					
gehuwd	72,8	789	821	75,7	1.298
weduwstaat	4,6	50	44	4,1	.720
gescheiden	1,7	18	20	1,8	.222
ongehuwd	20,9	227	199	18,4	3.454
					5.694
<u>Provincie</u>					
Groningen	3,9	42	40	3,7	.095
Friesland	4,1	44	52	4,8	1.455
Drente	3,0	33	30	2,8	.273
Overijssel	7,2	78	85	7,8	.628
Gelderland ³⁾	12,2	132	137	12,6	.189
Utrecht	6,3	68	68	6,3	-
Noord-Holland	16,7	182	155	14,3	4.005
Zuid-Holland	22,2	241	234	21,6	.203
Zeeland	2,4	26	26	2,4	-
Noord-Brabant	14,3	155	171	15,8	1.652
Limburg	7,7	83	86	7,9	.108
					8.608

Toetsing op representativiteit van de steekproef (vervolg)

Kenmerk	% in bevolking	verwacht aantal in steekproef	Werkelijk aantal in steekproef	% in steekproef	Bijdrage χ^2
<u>Urbanisatiegraad</u> ⁴⁾					
A - gemeenten	23,3	253	265	24,3	.569
B1 - gemeenten	5,0	54	57	5,3	.167
B2 - gemeenten	13,4	145	147	13,6	.028
B3 - gemeenten	8,4	91	94	8,7	.099
C1 - gemeenten	2,5	27	37	3,4	3.704
C2 - gemeenten	7,8	85	70	6,5	2.647
C3 - gemeenten	4,8	43	42	3,9	.023
C4 - gemeenten	9,8	106	106	9,8	-
C5 - gemeenten	25,8	280	266	24,5	.700
					7.937
	100.0%	1084	1084	100.0%	26.821

- 1) Bronnen: Leeftijdsopbouw Nederlandse Bevolking per 31-12-'75 (C.B.S.).
Statistisch Zakboek 1976 (cijfers per 1-1-'76)(C.B.S.).
Bevolking der Gemeenten van Nederland 1 januari 1976 (C.B.S.).
- 2) In de steekproef is het aantal te ondervragen personen uit de groep 70 - 74 jarigen geheel uit de groep 65 - 69 jarigen getrokken.
- 3) Inclusief de bevolking van de Zuidelijke IJsselmeer Polders en Dronten.
- 4) C.B.S.-typologie van de Nederlandse Gemeenten, 1960.

Resultaat van de toetsing

Kenmerk	df	χ^2	p
Geslacht	1	.034	> .80
Leeftijd	3	4.548	> .20
Burgerlijke staat	3	5.694	> .10
Provincie	10	8.608	> .50
Urbanisatiegraad	8	7.937	> .30
Totaal	25	26.821	> .30

Bijlage III

De verschillen tussen de onderscheiden groepen werden getoetst met behulp van de Chi-square. Vervolgens werd op basis hiervan de associatiecoëfficiënt T bepaald met behulp van de formule:

$$|T| = \sqrt{\frac{\chi^2}{N \sqrt{df}}}$$

Het resultaat van de toetsing:

	Chi-square	df		T
geslacht	: 3.21	3	n.s.	.04
leeftijd	: .42	9	n.s.	.01
burg. staat	: 23.01	9	s.	.09
urbanisatiegraad	: 16.28	9	n.s.	.07
godsdienstige groepering	: 16.78	12	n.s.	.07
religieusiteit	: 9.23	9	n.s.	.06
deelname verkiezingen	: 8.16	6	n.s.	.06
partijvoorkeur	: 23.72	18	n.s.	.10
blokvoorkeur	: 7.78	9	n.s.	.07
zelfstandig/loondienst	: 12.44	9	n.s.	.07
sociaal niveau (persoon)	: .35	18	n.s.	.01
reden niet werken	: 12.84	9	n.s.	.07
sociaal niveau (gezin)	: 13.00	15	n.s.	.06

Bijlage IV .1.

Overleden gehuwden naar leeftijd en geslacht (1973).

Leef- tijd	geslacht overledene				totaal	
	man		vrouw			
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
20	-	-	9	0.1	9	-
20-24	99	0.3	68	0.4	167	0.3
25-29	260	0.7	178	1.1	438	0.8
30-34	349	0.9	212	1.3	561	1.0
35-39	468	1.2	309	1.8	777	1.4
40-44	735	1.9	521	3.1	1256	2.3
45-49	1335	3.5	851	5.1	2186	4.0
50-54	2191	5.7	1141	6.8	3332	6.1
55-59	3194	8.3	1373	8.2	4567	8.3
60-64	4812	12.6	1799	10.8	6611	12.0
65-69	6205	16.2	2424	14.5	8629	15.7
70-74	6527	17.1	2791	16.6	9318	16.9
75-79	5962	15.6	2618	15.7	8580	15.6
80-84	3950	10.3	1658	9.9	5608	10.2
85	2175	5.7	771	4.6	2946	5.4
totaal	38262	100.0	16723	100.0	54985	100.0

In totaal is 36.2% van de 1973 overleden gehuwden voor het bereiken van de 65-jarige leeftijd overleden.

Voor overleden gehuwde vrouwen bedroeg dit percentage 38.7, voor mannen 35.1.

Gemiddeld overleden gehuwden in 1973 op 67½-jarige leeftijd; gehuwde mannen overleden op gemiddeld 68-jarige leeftijd, gehuwde vrouwen op 66½-jarige leeftijd.

Bijlage IV .2.

Huwelijksontbinding door de dood naar leeftijd en geslacht
van de achterblijvende partner (1973)

Leef- tijd	geslacht achterblijvende partner				totaal	
	man		vrouw			
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
20	2	-	28	0.1	30	0.1
20-24	44	0.3	187	0.5	231	0.4
25-29	139	0.8	343	0.9	482	0.9
30-34	190	1.1	482	1.3	672	1.2
35-39	240	1.5	682	1.8	927	1.7
40-44	411	2.5	1141	3.0	1552	2.8
45-49	677	4.0	2025	5.3	2702	4.9
50-54	1054	6.3	3165	8.3	4219	7.7
55-59	1262	7.5	4237	11.1	5499	10.0
60-64	1716	10.3	5705	14.9	7421	13.5
65-69	2995	13.7	6309	16.5	8604	15.6
70-74	2743	16.4	6085	15.9	8828	16.1
75-79	2743	16.4	4599	12.0	7342	13.4
80-84	2057	12.3	2463	6.4	4250	8.2
85	1145	6.8	811	2.1	1956	3.6
totaal	16723	100.0	38262	100.0	54985	100.0

In totaal was 43.2% van de in 1973 tot de weduwstaat geraakten jonger dan 65 jaar. Voor vrouwen was dit 47.2%, voor mannen 34.3%.

De gemiddelde leeftijd waarop men in 1973 tot weduwstaat geraakte bedroeg 65½ jaar; voor mannen was dit ruim 68 jaar, voor vrouwen ruim 64 jaar.

Bijlage IV .3

Overleden gehuwde gezinshoofden per aantal achtergebleven
minderjarige kinderen naar geslacht van de overledene (1973)

achtergebleven minderjarige kinderen	geslacht overleden gezinshoofd				totaal	
	man		vrouw			
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	2967	43.5	54	64.3	3021	43.8
2	1953	28.6	13	15.5	1966	28.5
3	1020	15.0	11	13.1	1031	14.9
4	473	6.9	2	2.4	475	6.9
5	227	3.3	3	3.6	230	3.3
6	94	1.4	1	1.2	95	1.4
7	44	0.6	-	-	44	0.6
8 en meer	41	0.6	-	-	41	0.6
totaal achter- gebleven kin- deren	14.201		142		14.343	

Gemiddeld aantal achtergebleven minderjarige kinderen per gezin (indien en voorzover er minderjarige kinderen achterblijven) bij overlijden van het gezinshoofd was 2.

Bijlage IV .4

Duur van het huwelijk ten tijde van overlijden naar geslacht
van de langstlevende echtgenoot (1973)

duur v. het hu- welijk in ja- ren	geslacht achterblijvende echtgenoot				totaal	
	man		vrouw		abs.	%
	abs.	%	abs.	%		
5	316	1.9	899	2.3	1215	2.2
5- 9	450	2.7	1031	2.7	1481	2.7
10-14	528	3.2	1298	3.4	1826	3.3
15-19	749	4.5	1917	5.0	2666	4.8
20-24	1195	7.1	2860	7.5	4055	7.4
25-29	1393	8.3	3738	9.8	5131	9.3
30-34	1510	9.0	4289	11.2	5799	10.5
35-39	1660	9.9	4580	12.0	6240	11.3
40-44	2133	12.8	5236	13.4	7269	13.2
45-49	2351	14.1	4990	13.0	7341	13.4
50-54	2389	14.3	4445	11.6	6834	12.4
55-59	1296	7.7	2112	5.5	3408	6.2
60-64	589	3.5	778	2.0	1367	2.5
65	146	0.9	168	0.4	314	0.6
onbekend	18	0.1	21	0.1	39	0.1
totaal	16723	100.0	38262	100.0	54985	100.0

Van de in 1973 door de dood ontbonden huwelijken heeft 79.6% al 25 jaar of langer geduurd; 21.7% duurde reeds langer dan 50 jaar.

Van de huwelijken waarbij de man achterbleef, duurde 80.6% al 25 jaar of langer en 26.4% meer dan 50 jaar.

Voor vrouwen zijn deze percentages resp. 79.1% en 19.5%.

Gemiddeld duurden de huwelijken $37\frac{1}{2}$ jaar. De achterblijvende man was gemiddeld bijna 39 jaar gehuwd geweest met zijn gestorven wederhelft, de vrouw gemiddeld bijna 37 jaar.

Bijlage IV .5

Hertrouw van weduwen en weduwnaars naar leeftijd (1973)

leeftijd bij her- trouw	geslacht				totaal	
	man		vrouw		abs.	%
	abs.	%	abs.	%		
20	-	-	3	0.2	3	0.1
20-24	14	0.5	57	3.4	71	1.6
24-29	88	3.3	108	6.5	196	4.5
30-34	116	4.3	105	6.3	221	5.1
35-39	147	5.5	112	6.7	259	6.0
40-44	194	7.2	140	8.4	334	7.7
45-49	234	8.7	144	8.7	378	8.7
50-54	338	12.6	152	9.2	490	11.3
55-59	311	11.6	194	11.7	505	11.6
60-64	374	14.0	160	9.6	534	12.3
65-69	393	14.7	276	16.6	669	15.4
70	470	17.5	210	12.6	680	15.7
totaal	2679	100.0	1661	100.0	4340	100.0

De gemiddelde leeftijd van de hertrouwde weduwen en weduwnaars was 55 jaar. Die van hertrouwende weduwnaar was ruim 56 jaar.

Voor weduwen was dit iets minder dan 53 jaar.

Bijlage IV .6

Duur van de overleving van de ene echtgenoot over de
andere naar geslacht van de laatstgestorvene (1973)

duur weduw- staat in ja- ren	geslacht laatst gestorvene				totaal	
	man		vrouw			
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
5	4854	35.5	5394	23.0	10248	27.6
5- 9	3211	23.5	4704	20.1	7915	21.3
10-14	2115	15.5	3930	16.8	6045	16.3
15-19	1312	9.6	2909	12.4	4221	11.4
20-24	803	5.9	2001	8.5	2804	7.5
25-29	592	4.3	1930	7.8	2422	6.5
30-34	327	2.4	1053	4.5	1380	3.7
35-39	198	1.4	651	2.8	849	2.3
40-44	122	0.9	412	1.8	534	1.4
45-49	73	0.5	250	1.1	323	0.9
50-54	54	0.4	191	0.8	245	0.7
55-59	22	0.2	74	0.3	96	0.3
60-64	4	-	34	0.1	38	0.1
65	-	-	9	-	9	-
onbek.	2	-	19	0.1	21	0.1
totaal	13689	100.0	23461	100.0	37150	100.0

Weduwstaat na het laatste huwelijk van de langstlevende echtgeno(o)-t(e). Met eerdere huwelijken is geen rekening gehouden, ook al is de langstlevende vóór zijn laatste huwelijk ook reeds in de weduwstaat geweest.

De in 1973 gestorven weduwen waren gedurende gemiddeld 15 jaar weduwe.

De in 1973 gestorven weduwnaars waren gedurende gemiddeld 11 jaar weduwnaar.